CZU: 342.733:378.014:343.294(478)

DEPOLITIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI REABILITAREA VICTIMELOR POLITICII DE DEZNAȚIONALIZARE

Liliana ROTARU,
doctor, conferențiar universitar
Facultatea de Istorie și Filosofie
Universitatea de Stat din Moldova

The de-ideologization and depoliticization of higher education, which accompanied the reform of the vocational school in the Soviet Union during the process of Gorbachevist restructuring, took place in the Moldovan SSR/SSR Moldova in the context of the national movement of Bessarabian Romanians. Thus, the process of giving up the ideologized and indoctrinated educational system was completed and focused on the return of Moldovan higher education to the Romanian national traditions of European origin. The return of high school to the space of national education also involved reconsidering the history and people who were victims of the policy of denationalization of higher education during the Soviet period. This policy includes the actions of moral rehabilitation of expelled students and teachers that were dismissed for "manifestations of nationalism", actions initiated in 1990-1991 by the Ministry of Science and Education Moldovan SSR/RSS Moldova. The moral rehabilitation of the students and academics expelled from high school for political reasons did not have a legal character, but it was proof of civic attitude and moral responsibility towards people who have chosen dignity over the personal interest of maintaining the social and professional status provided by the regime. These people decided to pass over the fear and to confront the regime in order to preserve their national values and traditions.
Key-words: *de-ideologization, depoliticization, moral rehabilitation, victims of the communist regime, higher education*.

Mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și reafirmarea aspirațiilor de libertate, independentă și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 31 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990 și schimbarea denumirii oficiale a statului din 23 mai 1991, a deschis o cale lungă și dificila pentru transformări importante și istoria Republici Moldova și în domeniul învățământului, inclusiv al celui superior. În general, sistemului de învățământ superior din Republica Moldova l-a moștenit pe cel sovietic cu toate calitățile, dar și „metehnele” acumulate în epoca respectivă, iar eliminarea și depășirea acestor, precum și a altora care s-au adăugat în procesul de devenire a statului

Republica Moldova, s-a produs într-un timp îndelungat și se mai produce sub anumite aspecte și în prezent.

În scurta sa istorie, învățământul superior din Republica Moldova a trecut și depășit câteva perioade, care nu întotdeauna se raportează la istoria politică a statului, dar începutul învățământului național a fost determinat totuși de evenimente și procese politice. Analiza surselor inedite din arhivele naționale și ale instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova, ne-a determinat să identificăm în istoria destul de scurtă a învățământului superior din Republica Moldova, câteva perioade, fiecare dintre ele prezentând trăsături caracteristice, dar, totodată, preluând din dominantele celei dinâi. Astfel, în prima perioadă, care începe la mijlocul anilor '80 (chiar dacă Republica Moldova își declară independența la 27 august 1991) și continuă până la instaurarea guvernării agrariene la începutul anului 1994, începe procesul de desovietizare și rupere a învățământului superior moldovenesc de sistemul educațional sovietic ideologizat și îndoctrinat, centralizat și lipsit de libertatea de acțiune și se conturează primele semne ale învățământului superior național, bazat pe tradiții românești de origine europeană. Credem argumentat că dominantele primei perioade de dezvoltare a unui învățământ superior independent în Republica Moldova au fost procesele de dezideologizare, depolitizare, demilitarizare și revenire la tradițiile naționale, procese inițiate și produse în contextul restructurării gorbacioviste, a politicii *glasnost* și mai ales a mișcării naționale din RSS Moldovenească/RSS Moldova și Republica Moldova. În prezentul studiu ne propunem să analizăm doar unul dintre fenomenele desovietizării școlii superioare moldovenești – fenomenul depolitizării, prin care avem în vedere un set de procese complexe și interconectate de înlăturare a PCUS (și structurile lui) de la luarea deciziilor și transferul/delegarea de autoritate către „profesioniști", eliminarea influenței și reprezentării PCUS din instituțiile de învățământ, în mod particular. Depolitizarea a afectat funcționarea întregului sistem educațional sovietic, inclusiv cel din RSS Moldova/Republica Moldova și s-a produs într-o fază intensă, dar mai mult formală și pe verticală în perioada 1988-1994.

Pentru început trebuie să concretizăm faptul că desovietizarea învățământului a început cu câțiva ani înainte de disoluția Uniunii Sovietice și a fost determinată de perestroika gorbaciovistă și politica *glasnost* care a constituit esența ei socio-culturală de bază. De fapt, restructurarea învățământului superior începe mai târziu în comparație cu întregul complex de schimbări socio-politice și economice din URSS. În anul 1987 guvernul de la Moscova și Comitetul Central al PCUS au aprobat niște direcții de restructurare a învățământului profesional prin care li se cerea școlilor superioare să autorităților responsabile de gestiunea învățământului superior să descentralizeze sistemul educațional și să-l democratizeze pentru a contribui la profesionalizare lui și pentru a-l adapta nevoilor socio-economice ale timpului. Documentul a fost acceptat cu multă rezervă de cea mai mare parte a universitarilor din RSSM,

mai ales cei care ocupau poziții privilegiate în administrații și la catedre, dar cu mult entuziasm de altă parte din universitari, avându-i în vedere aici pe cei care se aflau în vâltoare mișcării naționale din RSSM din a doua jumătate a anilor '80 și care i-au determinat pe cei dintâi să opereze unele schimbări în sensul dezideologizării învățământului superior și revenirii la tradițiile naționale (excluderea disciplinelor ideologice din planurile de învățământ, lichidarea catedrelor ideologice, introducerea disciplinelor socio-umanistice etc.).

Asociat procesului de dezideologizare și practic legat ombilical de acesta dintâi, a fost procesul de depolitizare a învățământului superior, proces care începe puțin mai târziu decât dezideologizarea, or atingea poziția partidului comunist, care către 1987 deși nu mai avea autoritatea de altădată, deținea încă pârghiile puterii printr-un sistem de mecanisme și instrumente construit de-a lungul timpului. Totodată depolitizarea a avut un caracter mai pragmatic, acțiunile de depolitizare fiind mai ușor detectabile, mai palpabile și cu impact imediat în societate. Procesul de depolitizare a fost inițiat oficial de Mihail Gorbaciov la plenara din 5-7 februarie 1990 a CC al PCUS, prin propunerea de a abroga art. 6 din Constituția URSS (1977) cu privire la rolul conducător al PCUS. Prin această propunere, Gorbaciov de fapt, legaliza sistemul multipartidist din Uniunea Sovietică. Cel de-al III-lea Congres al Deputaților Poporului din URSS din 12-15 martie 1990 a amendat Constituția URSS și a desființat sistemul monopartidist, renunțând la „rolul călăuzitor al PCUS". Ulterior, la 10 mai 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldovenești adoptă o lege similară pentru modificarea Constituției republicii – *Legea cu privire la introducerea unor modificări în art. 6, 7 și 49 din Constituția RSS Moldovenești*, iar articolul 6 căpătând următoarea redacție „Partidele politice, alte organizații obștești și mișcări de masă participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea trebuirilor de stat și obștești prin reprezentanții lor, aleși în Sovietele de deputați al poporului, precum și sub alte forme" [5, p. 269]. Această mutare a produs efecte, de multe ori imprevizibil de zdruncinătoare pentru învățământul din încă RSS Moldovenească/RSS Moldova. Un rol deosebit de important în implementarea acestor prevederi, prin impulsionarea proceselor de dezideologizare și depolitizare, prin crearea condițiilor de revenire a învățământului la tradițiile naționale l-a avut ministrul științei și învățământului al RSS Moldovenești Nicolae Mătcaș, care a fost numit în funcția respectivă la momentul potrivit – la 5 iunie 1990 [6, p. 332].

Anticipând decretul președintelui RM din 22 august 1991 prin care au fost suspendate toate structurile organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcărilor în masă, Nicolae Mătcaș emite 21 august 1990 o dispoziție prin care dispunea lichidarea oricărei organizații de partid, comsomoliste și pionerești în instituțiile de învățământ, de educație și în cele de cercetări științifice din subordinea ministerului, precum și excluderea textelor cu orientare politică din conținutul manualelor, or instituțiile de învățământ, educația și instruirea nu mai pot evolua în baza „unei singure ideologii,

promovate de un singur partid cu un sistem totalitarist de comandă”[1]. Și această decizie, care a provocat o reacție acerbă a CC al PCM, cel din urmă interpelând procuratura ca să verifice legalitatea dispoziției ministrului[2] s-a realizat în această etapă mai mult formal, schimbările având un caracter punctat și de compromis și fiind orientat împotriva instituțiilor sovietice de partid și militare.

În ajunul proclamării independenței depolitizarea a devenit un fapt real. Pentru a preveni imixtiunile inoportune ale partidelor politice, altor organizații obștești și de masă în activitatea instituțiilor de învățământ prin decretul Președintelui Republicii Moldova din 22 august 1991 au fost suspendate toate structurile organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcărilor în masă, inclusiv, în instituțiile de învățământ superior. Ulterior, ministrul științei și învățământului interzice prin ordinul din 14 octombrie 1991 crearea unor noi organizații primare, comitete și alte structuri organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcări de masă în organele de conducere a învățământului de toate nivelurile, stabilind totodată că participarea sau neparticiparea angajaților școlilor superioare din Republica Moldova în activitatea partidelor politice și a altor organizații sau mișcări „nu poate servi motiv pentru restricția drepturilor lor, inclusiv, a dreptului de a ocupa un post în instituțiile de învățământ” [3].

De asemenea, în conformitate cu hotărârea prezidiului Parlamentului Republicii Moldova din 25 august 1991, instituțiile de învățământ trebuiau să demonteze până la 16 septembrie 1991 „toate monumentele, ansamblurile sculpturale, busturile, basoreliefurile ce țin de ideologia comunistă și de propagarea pseudo istoriei poporului nostru”, să schimbe denumirile instituțiilor de învățământ ce reflectă ideologia comunistă și să le adapteze la „tradițiile istorico-culturale autohtone”, să retragă din uz piesele „ce țin de simbolica veche, materialele de propagandă vizual-ilustrative (pancarte, standuri, portrete etc.) cu caracter ideologic comunist și să le înlocuiască cu simbolica de stat a RM și cu material ilustrativ menit să educe respectul și dragostea față de neam și istoria lui și să cultive valori general-umane”[4]. În unison cu hotărârea forului legislativ, Ministerul Științei și Învățământului al republicii Moldova dispune instituțiilor de învățământ de toate nivelurile să demonteze și depoziteze în termeni foarte scurți „toate monumentele, ansamblurile sculpturale, busturile, basoreliefurile etc. ce țin de ideologia comunistă și propagarea unei pseudo istorii a poporului nostru”, să schimbe denumirile instituțiilor de învățământ ce reflectă ideologia comunistă (tip „Pavlic Morozov”, „Boris Glavan”, „A. Belski” etc.) și să adapteze denumirile lor la tradițiile istorico-culturale autohtone, să retragă din uz toate

[1] Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond (F.) 2991, inventar (inv.) 10. dosar (d.) 336, fila (ff.) 113-114.
[2] Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 73, d. 157, f. 46.
[3] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 339, ff. 154-155.
[4] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 338, ff. 183-184.

piesele „ce țin de simbolica veche”, materialele „de propagandă vizual-ilustrativă (pancarte, standuri, portrete etc.) cu caracter ideologic comunist” și să le înlocuiască cu simbolica de stat a Republicii Moldova și „cu material ilustrativ menit să educe respectul și dragostea față de neam și istoria lui, simțul demnității naționale, să cultive valori general-umane”. De asemenea, se ordona „reexaminarea expozițiilor permanente ori provizorii din sălile de muzeu din instituțiile de învățământ de toate tipurile și reamenajarea lor în spiritul aspirațiilor poporului spre suveranitate și independență” și mai ale a fondurilor bibliotecilor instituțiilor de învățământ[1]. Deși la prima vedere, ordinul ministrului indica asupra unor schimbări/transformări formale, acestea vor exalta și impulsiona elementele naționale din învățământul moldovenesc spre alte schimbări și îi vor determina să accepte mai ușor reformele de sistem, realizate ulterior de Ministerul Științei și Învățământului Republicii Moldova. De asemenea, eliminarea simbolurilor comuniste din spațiile publice, din materialele și activitățile didactice, va contribui la dezideologizarea educației și la depolitizarea ei, precum și la fundamentarea unei educații a copiilor și tinerilor bazată pe valorile și tradițiile naționale.

În procesul de depolitizare se înscrie și demilitarizarea învățământului, adică excluderea din planurile de studiu ale instituțiilor de diferite nivele a disciplinei *Pregătirea militară* (prin Hotărârea Guvernului RSS Moldova nr. 272 din 16 august 1990, aprobată la propunerea Ministerului Științei și Învățământului al RSS Moldova[2]) și suspendarea pe teritoriul RSS Moldova a legii sovietice *Cu privire la serviciul militar obligatoriu* prin care cetățenii RSS Moldova nu mai puteau fi mobilizați (încorporați) pentru satisfacerea serviciului militar activ în rândurile armatei URSS, iar cei supuși militar nu mai puteau fi înrolați în cantonamente de perfecționare. De asemenea, cetățenii RSS Moldova, care la momentul adoptării Hotărârii Sovietului Suprem al RSS Moldova din 4 septembrie 1990 [6, pp. 627-628] își satisfăceau serviciul militar în rândurile armatei sovietice trebuiau reîntorși înapoi în RSS Moldova. În octombrie 1990 printr-o dispoziție a Guvernului RSS Moldova , urmat de ordinul ministrului științei și învățământului nr. 77 din 2 noiembrie 1990, catedrele militare de la universitățile și institutele din RSS Moldova au trecut „la dispoziția Ministerului afacerilor interne ale RSS Moldova”[3].

Pe lângă eliminarea influenței și reprezentării PCUS din instituțiile de învățământ, depolitizarea a presupus și reabilitarea persoanelor care au fost supuse represiilor de către autoritățile comuniste în procesul de monopolizarea a puterii și de consolidarea a regimului. Până la adoptarea Legii nr. 1225 din 08-12-1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova a întreprins acțiuni de reabilitare morală a persoanelor din învățământul superior,

[1] ANRM, F. 2991, inv. 10. d. 343, ff. 183-184.
[2] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, f. 48.
[3] *Ibidem*, ff. 135.

care au fost victime ale regimului sovietic și mai ales victime ale politicii de deznaționalizare. În baza deciziei Comisiei pentru problemele de Drept a Sovietului Suprem al RSS Moldova despre reabilitarea morală a persoanelor care au suferit de pe urma politicii de deznaționalizare și de despiritualizare a poporului român din Moldova în perioada anilor '70-'80 ale, ministrul Nicolae Mătcaș emite câteva dispoziții pentru reabilitarea studenților și profesorilor din instituțiile de învățământ superior. Astfel, prin dispoziția nr. 73 din 26 noiembrie 1990, Ministerul dispune reabilitarea a 34 de persoane (cadre didactice și doctoranzi) din Institutul Politehnic *Serghei Lazo,* care au fost eliberate din funcții pe criterii ideologice, inclusiv 20 de cadre didactice care „si-au ascuns originea sociala sau au exprimat atitudini amorale si apolitice", printre care N.I. Margine, E.P. Sofroni, E.V. Schiopu, A.E. Levinta, I.F. Cerbari, N.F. Beldiman, I.D. Dohotaru, V.E. Ojog, V.A. Bruma, M.V. Palade, A.I. Malchevici, I.C. Padure, I.G. Gutu, S.I. Tukanov, V.P. Luca, E.M. Căpățâna, A.I. Varlan, M.Z. Vaisman, M.I. Buga, M.V. Tcaciuc.

După apariția unui articolului *Cum vâna PCM naționaliști,* publicat în ziarul *Făclia*, nr. 3 din 18 ianuarie 1991, ministrul consemnează că „a crescut considerabil numărul persoanelor care își vor reabilita numele și-și doresc ridicat la nivel de onoare spiritul demnității naționale oprimat de politica partidului comunist conducător". Rezumând cele relatate în articolul din Făclia, prin ordinul nr. 66 din 28 februarie 1991, ministrul revine la practica de reabilitare morală a persoanelor din sistemul de învățământ și ordonă să se extindă conținutul Dispoziției nr. 73 din 26 noiembrie 1990 asupra tuturor persoanelor care s-au adresat Comisiei pentru problemele de Drept și Ministerului Științei și Învățământului al RSS Moldova. Ministrul obligă pe Vasile Calmuțchi[1], rector al Institutului Politehnic din Chișinău, pe Boris Melnic[2], rector al Universității de Stat din Moldova și pe Ion Borșevici[3], rectorul Institutului Pedagogic din Chișinău să creeze comisii de reexaminare a motivelor eliberării neîntemeiate din funcție a 41 de persoane de la Institutul Politehnic din Chișinău (V. Amariei, N. Beldeman, I. Dogotaru, M. Druc[4], V. Frunze, V. Jomiru, V. Luca, N. Margine, P. Osmotescu, V. Ojog, M. palade, G. postoroncă, V. Rudic, T. Vascan, E. Sofronie, M. Andronic, V. Brumă, L. Belousova, E, Căpățână, V. Cerbari, I. Guțu, Gh. Ghimpu,, S. Jomiru, A. Cojocaru, L. Levința, V. Munteanu, V. Muntean, D. Mustață, D. Mustață, I. Pădure, M. Pașa, V. Țurcanov, A. Vârlan, I. Goriuc, P. Groza, I. Bârlădeanu, I. Druță, A. Livovschi, I. Gherlacu, Gh. Slabu), 29 de persoane de la Universitatea de Stat din Moldova (V.

[1] *Vasile Calmuțchi* (1985-1992) – rector al Institutului Politehnic din Chișinău în perioada anilor 1988-1992.
[2] *Boris Melnic* (1928-2012) – rector al Universității de Stat din Moldova în perioada 1974-1992.
[3] *Ion Borșevici* (1929-2011) – rector al Institutului Pedagogic *Ion Creangă* din Chișinău în perioada 1975-1992.
[4] *Mircea Druc* (n. 25 iulie 1941, Pociumbăuți, raionul Râșcani) – președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Sovietice Socialiste Moldova în perioada 25 mai 1990 - 28 mai 1991. Doctor în științe economice (1970). A absolvit Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1957-1960), Facultatea de Filologie, Secția limbi romanice (limba și literatura spaniolă, limba franceză și limba portugheză) a Universității de Stat din Leningrad (1960-1964), doctoratul la Institutul Americii Latine al Academiei de Științe din URSS de la Moscova (1967-1970). Lector la Institutul Politehnic din Chișinău (1970-1972) A fost eliberat din funcție pentru că „semnează cu litere latine [2].

Pașa, I. Ciocanu, Gh. Mazilu, N. Babâră, S. Biletova, G. Cincilei, M. Gudima, I. Cotruță, V. Romandaș, V. Sorbală, A. Crijanovschi, V. Plotnic V. N Ciobanu, V. Romanciuc, A. Silvestru, A. Șoltaian, V. Stratan, Mânăscurtă, V. Olărescu, V. Matei, M. Cimpoi. L. Ranga, P. Parasca, A. Moșanu, V. Vartic, V. Mihail, P. Brădescu, V. Șveț, Viconschi) și 3 persoane de la Institutului Pedagogic *Ion Creangă* din Chișinău (Gh. Croitoru, Gh. Rudic, I. Găină)[1].

Ministrul Mătcaș obliga rectorii instituțiilor nominalizate să anuleze ordinele de eliberare neîntemeiată din funcție a persoanelor din listele de mai sus începând cu anul 1970 și să restabilească (la dorința ficărei persoane) în funcția pe care o deținuse persoanele care au fost suspectate de naționalism, apolitism, antisovietism, anticomunism și altele. De asemenea, ordinul indica asupra necesității de recuperare a „disconfortului și potențialului moral pierdut timp de 20 de ani de persecuție și să găsească modalități de exprimare a compasiunii pentru consecințele activității sistemului și regimului comunist în domeniul politicii naționale. Rectorii erau responsabili să „introducă rectificări de rigoare în carnetul de muncă al fiecărui om eliberat din funcție din motive neîntemeiate", „să stabilească persoanele de conducere a tuturor subdiviziunilor instituțiilor care au realizat politica de deznaționalizare, de umilire și de înrobire morală și să-i tragă la răspundere conform legii"[2]. Îar în termen de o lună de la semnarea ordinului, ministrul cerea rectorilor să demonstreze că a au adus la cunoștința colectivelor profesorale conținutul ordinului și să raporteze Ministerului și adresanților vizați despre acțiunile întreprinse. Totodată, ministrul consemnează că „reabilitarea juridică a persoanelor din lista de mai sus este de competența organelor de drept civil", totuși dându-le o satisfacție morală celor dintâi. În ce măsură ordinul ministrului Mătcaș a fost executat nu se cunoaște, or în arhive încă nu a fost desoperit vreun raport, scrisoare, notă informativă din partea instituțiilor de învățământ superior sus-numită, iar colegii de USM, membri ai senatului la începutul anilor '90, nu-și amintesc despre vre-o ședință a Senatului universitar, sau despre vreun eveniment raportat la reabilitarea morală a persoanelor indicate în ordinul ministrului Mătcaș[3].

În același proces de reabilitare a persoanelor persecutate pe criterii ideologice se înscrie și ordinul nr. 171 din 6 mai 1991, prin care Ministerul Științei și Învățământului al RSS Moldova îl reabilita pe Alexandru Șoltoianu[4], conferențiar la Universitatea de Stat din Moldova, eliberat din funcție în anul

[1] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, ff. 117-118.
[2] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, ff. 119.
[3] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 335, ff. 20-20 vs; d. 337, f. 65.
[4] *Alexandru Şoltoianu* (n. 1933, Inești) – disident politic basarabean, membru al Frontului Național Patriotic din Moldova. Absolvent al Institutul de Relații Internaționale de la Moscova. A fost condamnat în 1972 împreună cu grupul de patrioți unioniști basarabeni Usatiuc-Ghimpu la 6 ani privațiune de libertate într-o colonie corecțională de muncă cu regim sever și 5 ani de exil în Siberia pentru fondarea și conducerea unui partid naționalist, anticomunist, antisovietic și semnarea unui apel adresat lui Nicolae Ceaușescu în 1972.

1967, acuzat că îndoctrinează studenții în spiritul proromânesc, cerându-se să părăsească RSS Moldovenească.

Desigur, ordinele și dispozițiile ministrului Mătcaș se refereau la reabilitarea morală a victimelor politicii de deznaționalizare, promovată de regimul comunist în RSS Moldovenească, dar ele aveau scopul de a contribui câtuși de puțin la satisfacția morală a unor persoane, care fiind studenți sau doctoranzi au fost exmatriculați pentru că își redactau conspectele cu grafie latină sau pentru că având acces la literatura românească de la biblioteca Academiei de Științe a Moldovei, puneau întrebări logice și absolut pertinente profesorilor lor care debitau de la catedre inepții cu referire la istoria, tradițiile, limba moldovenilor și alte probleme durute ale românilor basarabeni. Acțiunile de reabilitare morală s-au referit și la unii profesori, nu neapărat etnici români, dar care fie au criticat realitățile sovietice în care trăiau, coraportându-le la rapoartele fastuoase care se citeau la congresele PCUS sau la plenarele CC al PCUS, fie semnau cu grafie latină sau le vorbeau frumos studenților despre istoria și înaintașii lor.

Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, adoptată în 1992, a condamnat crimele „săvârșite de organele de stat administrative, judiciare și extrajudiciare în perioada regimului totalitar, cu încălcarea gravă a normelor de drept și morale”[3] și a stabilit faptul că reabilitarea se realizează de către MAI, Procuratura Generală și instanțele judecătorești, primele două fiind obligate să examineze toate dosarele, inclusiv asupra cărora nu au fost depuse cereri de reabilitare. O investigație, realizată în cadrul campaniei *Jurnaliştii pentru drepturile omului*, Valentina Burlacu menționează că „din 1989 şi până în prezent, Procuratura Generală a reabilitat 54 839 persoane, declarându-le victime ale regimului comunist”[1]. Cu toate acestea, mai multe dintre numele indicate în lista ministrului Mătcaș nu au mai ajuns să stabilească pe cale judiciară faptului represiunii politice. Unii pentru că au dispărut fizic, alții nu au insistat, cei mai mulți însă pentru că nu dețin probe, or serviciile secrete din Republica Moldova au distrus cea mai mare parte a dosarelor care se păstrau în arhiva KGB (moştenită de actualul SIS) și în cea a Ministerului de Interne a Republicii Moldova [4, pp. 59-63]. Astfel, cu o bună parte de arhive arse și cu cealaltă parte de documente, care încă se mai păstrează, dar încă nu sunt accesibile, mai multe victime ale represiunilor regimului sovietic nu-și vor putea demonstra adevărurile.

Astfel, dezintegrarea Uniunii Sovietice și procesul de renaștere națională a românilor din basarabia de la sfrârșitul anilor '80 au pus începutul desovietizării învățământului superior din RSS Moldovenească/RSS Moldova/Republica Moldova, care s-a manifesta inclusiv prin dezideologizare, depolitizare, demilitarizarea educației superioare și prin acțiuni ferme de readucere a școlii superioare moldovenești în spațiul educației naționale românești fundamentată pe baze europene. În acest proces de renințare la învățământul sovietic ideologizat, îndoctrinat și politizat, se înscriu și acțiunile Ministerului Științei și Învățământului de reabilitare morală a victimelor politicii de deznaționalizare a românilor

basarabeni – studenți, doctoranzi și profesori, unii din care au fost exmatriculați și destituiți din posturi doar pentru că au semnat cu caractere latine. Ordinele și dispozițiile, semnate în anii 1990-1991 de ministrul Nicolae Mătcaș și de viceministrul Inochentie Baltag nu aveau un caracter juridic și, atât cât nu exista încă o lege cu privire la reabiltarea persoanelor represate pe motive politice, acestea au însemnat atitudine civică și responsabilitate morală față de persoanele care au trecut cu deminitate peste egoismul personal al păstrării statutului social și profesional oferit de regim și peste frica față de acest regim.

Referințe:

1. BURLACU V., Epigonii unui popor deportat. Victimele regimului comunist, reabilitate doar pe hârtie. [Accesat: 25.IX.2021] Disponibil: https://www.investigatii.md/ro/investigatii/discriminare/epigoni-ai-unui-popor-deportatbr-victimele-regimului-comunist-reabilitate-doar-pe-hartie.
2. DRUC M., Rusofoni și moldofoni. În: Limba Română, nr. 4-8, anul XI, 2001. [Accesat: 31.IX.2021] Disponibil: https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3815
3. Lege nr. 1225 din 08-12-1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice [Accesat: 31.IX.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123699&lang=ro
4. TAȘCĂ M., Accesul la arhive în Republica Moldova: studiu și jurisprudență, Chișinău: Pontos, 2011.
5. Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1990, nr. 5.
6. Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1990, nr. 6-7.